

Uvod u temu broja

Rod i popularne kulture socijalizma

Sabina Mihelj
Reana Senjković

Iako rodni odnosi i položaj žene u državnom socijalizmu čine razmjerno dobro utemeljeno područje znanstvenih istraživanja, postojeća je literatura samo rijetko posvećena pitanjima popularne kulture. Ovim tematskim brojem *Medijskih istraživanja*, koji donosi izbor relevantnih istraživanja u srednjoj i istočnoj Europi, nastoji se barem donekle ispuniti tu prazninu.

Ženska je emancipacija bila važan cilj komunističkog revolucionarnog projekta; socijalističke su vlasti ženama dodijelile mnoga politička, građanska i ekonomska prava, uključujući pravo na pobačaj, plaćen roditeljski dopust, besplatne dječje vrtiće i ekonomsku neovisnost. Te su promjene neizravno utjecale i na žensku uključenost u medijsku proizvodnju. Kao što pokazuje istraživanje mađarske filmske industrije Beate Hock, broj žena koje su se uključile u poslove s onu stranu filmskoga platna, kao autorice scenarija ili redateljice, postojano je rastao većim dijelom socijalističkoga razdoblja, dosegnuvši vrhunac kasnih 1980-ih, da bi ponovo opao u posljednjem desetljeću 20. stoljeća. Analiza spomenute autorice također pokazuje da su socijalističke rodne politike i njima uvjetovane promjene u filmskoj proizvodnji i gledateljskom prijmu filmova znatno utjecale na filmsko prikazivanje žena, potičući stvaranje složenih ženskih likova.

Uzme li se u obzir stopa zaposlenosti žena u državnom socijalizmu, nimalo ne čudi posebna uočljivost lika žene radnice u različitim medijskim oblicima i žanrovima, pa tako i u čehoslovačkoj televizijskoj seriji *Žena za pultem* (1977.), koja se bavi životom marljive sredovječne trgovačke pomoćnice. Kao što se pokazuje u prilogu Jakuba Macheka, Anna Holubová utjelovljuje ideal neovisne, samopouzdanе socijalističke žene radnice. Očito, te samoslavljeničke prikaze ženskog oslobođenja ne bismo smjeli prihvatiti bez razmišljanja. Iako je davala široku potporu ženskome sudjelovanju u ukupnoj radnoj snazi, komunistička je politika rijetko dovodila u pitanje nejednaku raspodjelu rada u privatnome životu, ostavljajući tako žene da se same nose s ‘dvostrukim teretom’: neplaćenim poslom kućanice i plaćenim punim radnim vremenom izvan kuće. U stvari, popularna kultura bila je idealan teren za omekšavanje i naturalizaciju tih napetosti. Kao što pokazuje Machek, Anna nije samo uspješna i predana radnica, nego i nježna majka i neu-

morna kućanica, koja svoj 'dvostruki teret' obveza na radnome mjestu i u domu nosi uvjereno i ponosno – ukratko, prava je socijalistička 'superžena'.

Popularni prikazi seksualnosti u socijalističkim zemljama nalažu jednaku kritičku pozornost. Kao što u svome prilogu ističe Biljana Žikić, zakonsko određenje pornografije u Titovoj Jugoslaviji bilo je razmjerno nejasno, ostavljajući nemali prostor maneuvru. Prikazi golih tijela svakako nisu naišli na jednoglasno odobravanje, no nemali broj pripadnika socijalističkog života bio je spreman tolerirati ih, pa čak i zastupati ideju o njihovim odgojnim i oslobađajućim mogućnostima. Žikić pokazuje da je tumačenje ženske golotinje kao progresivne i time sasvim kompatibilne socijalističkim vrijednostima pripomoglo legitimizaciji izdanja meke pornografije. Urednici i novinari *Starta*, časopisa poznatog po svojim provokativnim političkim komentarima, ustrajali su na tvrdnjama da su objavljene fotografije golih žena dopadljive, odgojne i seksualno oslobađajuće, te da predstavljaju izazov tradicionalnom buržoaskom moralu i moći Crkve. Na taj način, meka se pornografija predstavila dijelom socijalističke modernosti.

Analiza crtanih šala u mađarskom satiričkom časopisu *Ludas Matyi*, koju donosi prilog Anne Magho-Maghiar, upućuje na važna preklapanja s materijalom Biljane Žikić. Posebice je usporedivo presijecanje libertiniističkih stajališta i seksističkog imaginarija, te upadljiva upotreba ženske golotinje kao vizualne ikone društvene kritike. No, mladim i kobno atraktivnim ženama u seksističkim šalama *Ludas Matyi* pridružuju se ostarjele, neatraktivne kućanice, koje neprestano nešto prigovaraju, čime se zapravo varira dobro poznata seksistička podjela žena na neseksualne, nezanimljive supruge i majke te na seksualno privlačne ali moralno ponižene seks-simbole. Čini se, prema tvrdnji Magho-Maghiar, da je snošljivost mađarske države prema mekoj pornografiji bila sastavni dio socijalističkog spolnog ugovora, kojim je socijalistički režim nastojao osigurati strpljenje muškaraca, tolerirajući mušku eksploataciju ženskoga tijela.

Ovaj tematski broj razriješava samo neka od mnogostrukih presjecišta socijalističke popularne kulture, pitanja roda i seksualnosti. Nadamo se da će teme o kojima se ovdje raspravlja potaknuti i nova istraživanja i time pomoći boljem razumijevanju međuregionalnih sličnosti i razlika. Na kraju, želimo zahvaliti mreži COST 30, *East of West: Setting a New Central and Eastern European Media* za potporu u organizaciji radionice iz koje izlazi ovaj tematski broj.